Archetype

Bauhaus vs. Digital Bauhaus: Οριοθετώντας την ονομασία

Μυρτώ Κωσταροπούλου - 27/01/2020

Στο μανιφέστο για το Μπάουχαους του Walter Gropius τονίζεται πάνω από όλα η αναγκαιότητα συνάντησης και συνεργασίας των τεχνών, υπό τη σκέπη της χειρωνακτικής εργασίας (*Handwerk*), της τέχνης και της τεχνικής. Υπάρχει η ανάγκη σχηματισμού ενός συνεργείου (*Werkstatt*) ή μια συνέργειας, στην οποία καλλιτέχνες και χειρώνακτες δεν θα διαφέρουν μεταξύ τους.

Το Μπάουχαους υπήρξε μια προσπάθεια ισόνομης και ωσμωτικής αντιμετώπισης των τεχνών υπό την ομπρέλα της παραγωγικής διαδικασίας. Επίσης, στόχευε στη γεφύρωση των ιεραρχικών άκρων, των πάνω με τα κάτω και της τεχνολογίας και της θετικής σκέψης με τις ανθρωπιστικές αξίες, προωθώντας τον εκδημοκρατισμό των τεχνών, την επαναξιολόγηση των ηθικών αρχών και της ηθικής της δημιουργίας.

Στο νεωτερικό κλίμα στο οποίο άνθισε το Μπάουχαους, με την τρισδιάστατη υλοποίηση των ιδεών και την εφαρμογή που συνόδευε την κάθε πρακτική σκέψη, μαρτυρούνταν η συνηγορία υπέρ μιας χειροπιαστής πραγματικότητας και διόλου μιας κάποιας άυλης σωματικότητας. Το Μπάουχαους δεν ήταν άπιαστο όνειρο, διανοητικό κατασκεύασμα ή άπειρη πολιτική δράση, αλλά κατ' ουσία πάντρεμα της εφαρμογής με τη θεωρία, μια πράξη που περιέκλειε και καλούσε την όποια διανοητική προέκταση και φυγή σε χειροπιαστό έργο με ισχυρό ιδεολογικό υπόβαθρο[1].

Στη μεταβιομηχανική σύγχρονη εποχή πλέον της πληροφορίας, ο απόηχος του Bauhaus συνεχίζει να υπάρχει ως λατρεία της μεθόδου και συχνά πυξίδα για τους χαμένους στις θεωρητικές αναζητήσεις του μεταμοντέρνου. Όμως, η ονομασία Μπάουχαους συναντάται σήμερα και με μια άλλη μορφή και προέκταση. Μπορεί να μας εκπλήσσει ο όρος, όμως πράγματι υπάρχει η έννοια «ψηφιακό Μπάουχαους» (Digital Bauhaus). Από το όνομα και μόνο, πολλοί θα μπορούσαν να αποφανθούν ότι πρόκειται για εγγενή ετυμολογική αντίφαση. Πώς το Μπάουχαους μπορεί να είναι ψηφιακό, όταν το δεύτερο αίρει εν πολλοίς την τρισδιάστατη και απτή σωματικότητα που προασπίζονταν το πρωτότυπο, αποκλείοντας σχεδόν ολοκληρωτικά τον όγκο της δημιουργίας προς όφελος μιας απροσδιορίστου βάρους, σχεδόν άυλης, νέας πραγματικότητας;

Ας το γνωρίσουμε. Το ψηφιακό Μπάουχαους βασίζεται σε διεπιστημονικές πρακτικές και την παραγωγή δημιουργικών και κοινωνικά ωφέλιμων προϊόντων. Εστιάζει, όπως και το Μπάουχαους, στην παραγωγή και την ωφέλεια, καθώς επίσης στην κοινωνική απήχηση του κάθε παραγόμενου προϊόντος.

Ένα ζωντανό παράδειγμα υλοποίησης αυτής της ψηφιακής εκδοχής και μεταγραφής του Μπάουχαους, είναι το Zentrum fuer Kultur und Medientechnologie (ZKM) στην Καρλσρούη της Γερμανίας, που συστεγάζεται με τη Hochschule fuer Gestalt (HfG)[2]. Σε μια προσπάθεια προσαρμογής στους σύγχρονους ρυθμούς της καλλιτεχνικής παραγωγής, στόχο του ZKM αποτελεί η αναγνώριση, καταγραφή και αποτύπωση της εξέλιξης της τέχνης και της κοινωνίας του 20ού και 21ου αιώνα.

Το ZKM ιδρύθηκε το 1989 με αποστολή τη συνέχιση των κλασσικών τεχνών στην ψηφιακή εποχή. Γι' αυτό και καμιά φορά αποκαλείται «ψηφιακό Μπάουχαους». Η έρευνα του πώς οι κλασικές τέχνες διαχέονται μέσα σε μια μελλοντική προοπτική, συνιστά από μόνη της ένα πεδίο ιδιαιτέρως ενδιαφέρον, αφενός για ιστορικούς λόγους και αφετέρου για λόγους κοινωνικούς, ενόσω μελετάται ο τρόπος μεταστοιχείωσης της ίδιας της δημιουργικής και παραγωγικής ροής και διαδικασίας μέσα από διαφορετικά πολιτιστικά και κοινωνικά συμφραζόμενα.

Όταν κάνουμε λόγο για την ψηφιακή διάσταση κάποιου πράγματος, στην ουσία μιλάμε και για τη δυνατότητά μας να επικοινωνήσουμε αυτό το προϊόν, να το κάνουμε ευρύτερα γνωστό ή αποδεκτό, διότι ο όρος ψηφιοποίηση σημαίνει την κωδικοποίηση σε μορφή αριθμών μιας ποσότητας και μετατροπή της σε πληροφορία, είτε αυτή είναι άκουσμα είτε εικόνα είτε κείμενο. Επιπλέον, καλλιεργούμε τη δυνατότητα μεταφοράς αυτής της ποσότητας μέσα από τις βάσεις δεδομένων, το διαδίκτυο κτλ.

Επομένως, σε ένα πρώτο επίπεδο ανάγνωσης, ο όρος «ψηφιακό Μπάουχαους» ενισχύει την ωσμωτική αντιμετώπιση των τεχνών, αφού εικόνα, ήχος, κείμενο, βίντεο κ.ά. μπορούν να αντιμετωπιστούν σε μια κοινή πλατφόρμα, αυτήν της ψηφιοποιημένης πληροφορίας. Στον ψηφιακό κόσμο, όλες οι τέχνες συνυπάρχουν σε μια ομοιογενή και ισάξια προοπτική. Με αυτό το σκεπτικό, κατανοούμε ότι ένας από τους στόχους του αρχικού Μπάουχαους για συνάντηση των τεχνών, βρίσκει την προέκτασή του στη σύγχρονη εποχή της πληροφορίας και της ψηφιακής τεχνολογίας.

Στον ψηφιακό κόσμο, γεφυρώνονται επιπλέον τα χάσματα που διαχωρίζουν την τέχνη από την επιστήμη, και τις ανθρωπιστικές επιστήμες από την τεχνολογία. Ο Nicolas Negreponte γράφει: «Υπάρχει μια αντιληπτική πόλωση μεταξύ της τεχνολογίας και των ανθρωπιστικών επιστημών, μεταξύ επιστήμης και τέχνης, μεταξύ του δεξιού και του αριστερού ημισφαιρίου του εγκεφάλου. Το πεδίο των πολυμέσων που ανθίζει στην εποχή μας, συνιστά έναν από αυτούς τους κλάδους, όπως και η αρχιτεκτονική, που γεφυρώνουν το κενό»[3]. Η ψηφιακή διάσταση είναι η προέκταση των πραγμάτων στον κόσμο της πληροφορίας, που συνιστά, όχι την ισοπέδωση, αλλά την αναγωγή τους σε μια κοινή γλώσσα. Θα λέγαμε ότι, στη διαδικτυακή πύλη, οι επικοινωνιακοί φραγμοί του πύργου της Βαβέλ καταλύονται, και το ψηφιακό πεδίο είναι η ευκαιρία για ανταλλαγή ιδεών σε παγκόσμιο επίπεδο. Όπως επισημαίνει και ο Negreponte, αυτό το υλοποιεί και η

αρχιτεκτονική, ως διαλεκτική επιστήμη και τέχνη του κατοικείν. Αυτό λοιπόν το γνώριζαν και οι μοντέρνοι αρχιτέκτονες του Μπάουχαους, προτείνοντας μια συνέργεια τεχνών.

Ωστόσο, η αντίφαση παραμονεύει και η πρόθεση χαρακτηρισμού του Μπάουχαους ως ψηφιακού μοιάζει με ακροβασία μέσα σε ένα μάλλον επικίνδυνο μεταμοντέρνο λεξιλόγιο, όπου οι έννοιες είναι ρευστές και η ίδια η γλώσσα σηκώνει πολλή ερμηνεία. Δεν πρέπει όμως να είναι έτσι. Το τι θα μπορούσε να είναι το ψηφιακό Μπάουχαους, πρέπει να ορίζεται και να περιχαρακώνεται προσεκτικά σε κάθε του βήμα. Να ανατρέχουμε στο αυθεντικό κίνημα και να αντλούμε τη στοχοθεσία του. Να μην ξεχνάμε τον προορισμό του, αλλά ούτε τη διαχρονική του δυναμική[4].

Εν πρώτοις, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι το ίδιο το Μπάουχαους, σε ένα ξένο θεωρητικά γι' αυτό περιβάλλον, όπως είναι η εποχή μας που έχει για πρόδρομο την πληροφορία και την αφθονία της γνώσης και των ερμηνειών της, δεν θα μπορούσε να ευδοκιμήσει, διότι εκ βάθρων έχει αλλοιωθεί το λεξιλόγιο με το οποίο προσεγγίζουμε τις αλήθειες. Μάλιστα, αυτός ακριβώς ο κατακερματισμός της αλήθειας σε πολλές αλήθειες μαρτυρά μια μεταμοντέρνα πραγματιστική καταβολή και ίσως και μια αδυναμία να δούμε το όλον, το πλήρες και το αληθές, κάτι που το μοντέρνο ούτε απεύχονταν ούτε όμως απέφευγε.

Ο Pelle Ehn, στα εγκαίνια της Σχολής Art and Communication στο Πανεπιστήμιο του Malmo στην Σουηδία, στις 30 Αυγούστου 1998, παρουσίασε ένα μανιφέστο για το ψηφιακό Μπάουχαους ως προσπάθεια να συναντηθούν οι τέχνες με την τεχνολογία, όπως αντίστοιχα το πρωτότυπο Μπάουχαους προσπάθησε να ταιριάξει την τεχνολογία και τις φυσικές επιστήμες με τις αξίες, τη δημοκρατία, την τέχνη και την ηθική[5].

Επίσης, προ ημερών, στη γενέτειρα του Μπάουχαους, τη Βαϊμάρη, στις 28-29 Ιουνίου του 2019, έλαβε χώρα μια σύνοδος κορυφής που πραγματευόταν το πώς διδασκόμαστε και μαθαίνουμε τον σχεδιασμό στην εποχή του ψηφιακού Μπάουχαους[6]. Εισήχθησαν παράμετροι όπως η ταχύτητα με την οποία αλλάζουν οι τεχνολογικές συνθήκες, και η προσπάθεια ανταπόκρισης στην πολυπλοκότητα του κόσμου.

Θα μπορούσαμε επιφανειακά να κρίνουμε την ψηφιοποίηση, ως μια άνευ ουσίας ισοπέδωση των τεχνών στον βωμό του εικονικού και ανύπαρκτου σωματικά και ογκομετρικά προϊόντος. Αυτό μπορεί και να συμβαίνει. Ωστόσο, δεν πρέπει να συγχέεται η άλλοτε αποκληρωμένη από το Μπάουχαους έννοια του στιλ με την πληροφορία, διότι η πληροφορία είναι κατ' ουσία λειτουργικό στοιχείο του κόσμου. Αν το δούμε και ετυμολογικά, στα ελληνικά πληροφορία σημαίνει αυτό που φέρει το πλήρες, δηλαδή το όλον και το αληθές. Στα αγγλικά, *to inform* σημαίνει τη δυνατότητα απόδοσης μορφής, άρα το αίτιό της και όχι το συνακόλουθο της μορφής!

Έπειτα, στη σύγχρονη πλέον εποχή της πληροφορίας και των ψηφιακών μέσων, πολύ συχνά κάνουμε πλέον λόγο για δίκτυα, τεχνολογικό αποκορύφωμα των οποίων είναι οι εφαρμογές του διαδικτύου. Πολύ πριν τη γέννηση του διαδικτύου, το Μπάουχαους οραματίστηκε κι αυτό ένα δίκτυο, στο οποίο θα συνυπάρχουν οι τέχνες. Σήμερα, στην εποχή της πληροφορίας και της επικοινωνίας, αυτό είναι εφικτό περισσότερο από ποτέ.

Συνεπώς, δεν είναι ο όρος «ψηφιακό» που κλυδωνίζει το οικοδόμημα του Μπάουχαους, στον απόηχο του σήμερα. Αυτό που ενδεχομένως να παρεμβάλλεται στο καθαρό σήμα που στέλνει το Μπάουχαους ως διαχρονική αξία και μήνυμα προς το μέλλον, θα μπορούσε να είναι ένας πιθανός ενθουσιασμός και μια κεκτημένη ταχύτητα που ίσως αγνοεί τα θεμέλια του αρχικού οικοδομήματος. Ο όρος *ψηφιακό Μπάουχαους* οφείλει και καλό είναι να αναφέρεται στο μεθοδολογικό σχήμα, από το οποίο αντλεί την ουσία του. Η όποια μεταφορική προσέγγιση του Μπάουχαους ή η πρόθεση επέκτασης του όρου προκειμένου να συμπεριλάβει νέα δεδομένα, καλό είναι να αιτιολογείται επαρκώς και να μην αφήνει ενδεχόμενα παρερμηνείας του.

Η επανάχρηση του ονόματος Μπάουχαους δεν πρέπει να είναι απλώς μια φραστική επιπολαιότητα. Συνιστά επέμβαση στην ιστορικότητα των πραγμάτων και μια δυνάμει διάρρηξη της διαθήκης που το δεσμεύει, και γι' αυτό πρέπει να οριοθετείται επαρκώς. Η επινόηση της όποιας εκδοχής και μεθερμηνείας του Μπάουχαους είναι σημαντικό να αγκυροβολεί στην ιστορικότητα του Μπάουχαους των αρχών του 20ού αιώνα.

Επιπλέον, αυτό που πιθανόν να πρέπει να εξεταστεί είναι το αν το ψηφιακό Μπάουχαους θα μπορούσε να αποτελέσει ελπίδα και φως στην ιδεολογία του κινήματος των αρχών του 20ού αιώνα. Ποια είναι η σύγχρονη

μεταφορά της έννοιας Μπάουχαους, σε μια εποχή όπου το κτισμένο, χειρωνακτικό και οικειοποιημένο έχει σε πολλά επίπεδα αντικατασταθεί από το εικονικό, ψηφιοποιημένο και συχνά ξένο προς τις χειροπιαστές πρακτικές; Με αυτά τα ερωτήματα ανοίγει μια μεγάλη συζήτηση. Δεν θα ήταν σκόπιμο ή σοφό να αποκλείσουμε αυτή την προοπτική του Μπάουχαους, αλλά να τη δούμε μάλλον ως μια ευκαιρία για αναβίωση των διαχρονικών αξιών του Μπάουχαους ως αδιαμφισβήτητης πρωτοπορίας.

Το Μπάουχαους ήταν και είναι ένα κάλεσμα, και επειδή οι πρωτοπορίες δεν παύουν να έχουν κάποια σημασία και μάλιστα ακόμη και όταν μπαίνουν φαινομενικά στον πάγο, αναμένοντας στωικά την κοινωνική τους επανενεργοποίηση, καλό θα ήταν να δούμε επί παραδείγματι το ψηφιακό Μπάουχαους σαν ένα μεταμοντέρνο όχημα δευτερογενούς επεξεργασίας, που θα μεταφέρει την πρωτογενή σκέψη του Μπάουχαους προς το μέλλον του, δηλαδή το σήμερα, ενόσω το ίδιο διαχρονικό στις αξίες του Μπάουχαους σπερματικά εσωκλείει και προμηνύει τη χρονική αυτή υπέρβαση ως ιδεολογική στροφή προς τα μελλούμενα.

Θεμελιώδες μέλημα του Μπάουχαους ήταν η σχεδιαστική πρόνοια και όχι ο αιφνιδιασμός από πράγματα-έρμαια μιας μη σχεδιασμένης καθημερινότητας. Ίσως καλύτερα να πούμε ότι το κίνημα του Μπάουχαους, ως κοινωνική αλήθεια και ως μια συλλογικότητα με συνείδηση του εαυτού της, μπορεί όχι τόσο να μεταστοιχειωθεί σε μια ελπιδοφόρα νέα πραγματικότητα, αλλά να μεταστοιχειώσει αυτό ως δράση κοινωνική τα όποια παράπλευρα προϊόντα του, προκειμένου να τα εντάξει στην ευρύτατη κοινωνική του μέριμνα και δυναμική, για την οποία ίσως αξίζει να δοθεί σημαντική συνέχεια. Ο όποιος επιθετικός προσδιορισμός για το Μπάουχαους υπάρχει χάρη στο ουσιαστικό –και στην ουσία- που ακολουθεί, και αναφέρεται στο κίνημα του Μπάουχαους. Συνεπώς, οφείλουμε κάθε φορά να οριοθετούμε την όποια ονομασία μέσα από το πρίσμα βαρύτητας που δένει το πρωτότυπο σε μια βαθιά κοινωνική αλήθεια που κατέγραψε η ιστορία και επισημαίνεται ακόμη στο παρόν, σε σύγχρονες προσπάθειες που το υπενθυμίζουν μέσα από πρακτικές εφαρμογές και εκπορεύσεις του αρχιτεκτονικού στο προκείμενο λόγου.

(Αριστερά) Bauhaus Dessau 1925, (Δεξιά) ZKM – HfG Karlsruhe

Παραπομπές

[1] «Με πρωταρχική την ανάγκη καταπολέμησης του ακαδημαϊσμού και του καλλιτεχνικού συντηρητισμού, και τη βαθιά επιδίωξη ανταπόκρισης στις ανάγκες των μαζικών βιομηχανικών κοινωνιών του μεσοπολέμου, το σχολείο του Μπάουχαους θα μετατραπεί σε κανόνα και αρχέτυπο της νεωτερικότητας, έχοντας ως στόχο τον συνολικό “σχεδιασμό της ζωής”», γράφει ο Ανδρέας Γιακουμακάτος. Ανδρέας Γιακουμακάτος. Το Σχολείο Τεχνών Μπάουχαους.
Archetype. 11/02/2019https://www.archetype.gr/blog/arthro/to-scholio-technon-mpaouchaous
[2] https://zkm.de/en/about-the-zkm/development-philosophy
[3] Nicholas Negroponte. Being Digital. 1995. Hodder and Stoughton.

[4] «Στροφή προς το μέλλον, κοινωνική ισότητα, ειλικρίνεια/διαφάνεια, ηθική ευθύνη, ήταν μερικές μόνο από τις ποιότητες που το μοντέρνο ανέδειξε σε αυταξίες», γράφει η Ειρήνη Φατσέα. Ειρήνη Φατσέα. Πόσο ομοιογενές ήταν τελικά το μοντέρνο; Αναδρομικοί στοχασμοί έναν αιώνα μετά. Archetype. 05/06/2019, https://www.archetype.gr/blog/arthro/poso- omiogenes-itan-telika-to-monterno-anadromiki-stochasmi-enan-aiona-meta

[5] https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14626269808567128

[6] https://digitalbauhaussummit.de/